

PLANLAMADA SİSTEM KURAMI VE AKILCI SÜREÇ KURAMI

Planlama pratiği ile paralel ilerlemeye çalışan bir süreci işaret eden planlama kuramlarında 60'ların ikinci yarısından başlayarak ve özellikle 1970 sonrası radikal bir değişim olarak ifade edilen bir **paradigma sıçraması** ile karşılaşılıyor. (paradigm shift)

- Bir tarafta **idealize edilmiş hipotetik bir kent merkezi** tasarısı diğer tarafta daha soyut düzlemde ağ sistemini farklı bağ ve sembollerle gösterimi ile karşılaşıyor.
- İkinci kitapta olası arazi kullanım deseni üçgen, daire gibi basit sembollerle bu **kullanımlar arası ilişki** ise sadece fiziki yerdeki ulaşım bağlantısı karşılığının ötesinde **ilişkisel bir ağ bağlantısını** da yansıtmaya düşünceyle daha soyut bir düzlemde ifade edilmiş.

Artık planlama McLoughlin'in de ifadesiyle bir **işleyen bir sistem** olarak görülen kentsel alan ve bölgelerin **analiz ve kontrolü** olarak yeniden tanımlanıyor.

Bu dönemde ortaya çıkan iki kuvvetli görüş:

- Planlama üzerinden **kentleri işler bir sistem olarak** görerek değerlendiren. Yani planlanması gereken **'NESNE'** odaklı.
- Buradaki nesne planlama çevresi, kentler, şehirler, bölgeler vb gibi alanlar ve **her biri kendi içinde ve birbirleri İLE İLİŞKİLİ - BAĞLI** bir **SİSTEMİ** tarifliyor.
- Planlamanın **'AKILCI SÜREÇ'** olarak tariflendiği ve
- Bu tarifleme içerisinde **süreç kuramına odaklanan**, ... yani planlamadaki **karar alma sürecini akılcı süreç** olarak işaret eden yaklaşım.

- Her iki yaklaşımda **eylemsel ve kavramsal** olarak **'planlama' ve 'kontrol'** ile doğrudan ilişkilidir.
- Anthony Giddens bu ilişkiyi sosyolojide **'sibernetik - cybnetics'** olarak adlandırır (planlamada ve politikada sibernetik.. (modernizm dönemine atıfla kullanılmakta).

PLANLAMADA SİSTEM KURAMI

Sistem: ??nedir??

- Birbirine bağlı parçalardan oluşan bir şeydir.

Oxford English Dictionary:

- Karmaşık bir bütün, bir dizi bağlantılı şey veya parça.
- Karmaşık bir birlik oluşturmak için birbirine bağlı, bağlantılı veya birbirine bağımlı şeylerin bir araya gelmesi.

Yani sistem

1. Karmaşık bir bütünü oluşturmaları: **tutarlılık ve birlik önemli** (diğer sistemlerden ayrılabilen bir bütünü ifade etmeli)

2. Sistemi oluşturan **parçalar alelade parçalar değil** birbiri ile ilişkili ama aynı zamanda da bağımsız olmalı yani sistemi oluşturan yapı: **yapının parçaları ve bu parçaların birbirleri ile ilişkisi** ile ifade edilebilir.

Yani sistem

• Tüm sistemlerin aslında büyük bir gerçeklik sistemine bağlı olan alt sistemler olduğu görüşü hakim.

➢ Örneğin bir organizma kendi içinde işler bir sistem ve aynı zamanda bir çevre sistemine **bağlı bu çevre sistemi de evrensel bir sisteme bağlı gibi**. ki bu yan ve üst sistemlerle bağlı olma halii sistem kuramı açısından önem taşıyor çünkü parçaların kendi aralarındaki "**işsel**" ilişki kadar içinde buldukları sistemin diğer sistem ve onun parçaları ile yada ilk sistemin parçalarının diğer sistemin parçaları ile kurdıkları "dışsal" ilişki de önemlidir.

Yani sistem

• Bu yaklaşımı kent düzleminde olursak, McLoughlin (1965 sf.260 için. Taylor 1998, sf62)

➢ Kentsel sistemin bileşenleri, iletişim ağı aracılığıyla ve içinde etkileşime giren **arazi kullanımları ve konumlarıdır**. Bu noktada kent planlama çevresel bir sistem (kent, bölge, şehir...) **planlaması ve kontrolü** ile ilgili ise o halde kent planlama bir **sistem kontrolü** olarak ifade edilebilir. Bu noktada denilebilir ki sistem üzerinde akıllıca kontrol uygulamak, kontrol edilecek sistemin önceden anlaşılmasını gerektirdiğinden, şehir planlamasını bir sistem analizi ve kontrolü biçimi olarak tanımlayabiliriz (Taylor 1998:62).

Sistem teorisinin ortaya çıkışı

• Özellikle kent olgusundaki karşılıklı, etkileşimli ve karmaşık ilişki durumunun bir yansıması olarak sistem teorisinin ortaya çıktığını değerlendirmek gerekir.

1. ✓ Matematiksel modelleme yöntemleri
- ✓ Gelişen teknoloji ve bilgisayar kullanımı ile büyük verilerin analizi
2. ✓ **Disiplinler arası çapraz üreme (cross-fertilization)** planlama eğitimi (özellikle lisans üstü) mimar ve arazi mühendislerin dışından disiplinlerden de kabul almaya başlaması
- ✓ Planlama-coğrafya gibi disiplinler için **sanattan bilime geçiş** olarak ifade edilen nicel araştırmaların
- ✓ 60ların ekoloji temelli kaygılarından yola çıkarak ilişkilerin karşılığında doğal bir fenomen olarak vurgulayan "**ekosistem**" üzerinden tanımlanması ile ekoloji ve sistem arasındaki ilişkiye benzer

• Kentlerin nasıl olması gerektiği ve ideal kent kurgusunun altı çizilip planlamayı fiziki tasarım yaklaşımından sistem yaklaşımına taşıyan planlamanın sistem görüşünü özetlemek gerekirse:

1. Kentlerin nasıl olması gerektiği sorusu yerini - "**kentler nasıl işliyor-çalışıyor**"u anlamaya yönelik bir sorgulama odağı geliştiriyor.

Yani kentlerin karmaşık gerçekliğine yönelik geliştirilen eleştiriler dikkate alınıyor ve kentler aslında nasıl işliyor? **Karmaşık ve zengin-karşılıklı ilişkilerin anlaşılması.**

2. Karşılıklı ilişkiler içinden gelişen olası etkiler. Yani kentin bir noktasında yaşanan bir değişim, değişiklik, dönüşümün kentin başka bir noktasına yaratacağı etki. Dolayısıyla planlanacak her yeni gelişmenin olası etkileri ile birlikte değerlendirilmesi gerekliliği.

3. İki boyutlu fiziki tasarım planı olarak üretimin ortaya koyduğu sonuç ürünün aksine sistem yaklaşımının daha esnek bir kurgu ile **yüzeysel yapısal planlar** (broad-brush structure plans) üretmesi ve bu yapısal planlarında **izlenmesi gereken bir yörünge** olarak değerlendirilmesi:

McLoughlin'in ifadesi ile: "**planın biçimi, uygun zaman aralıklarında bir durum yörüngesinin biçimidir.**" (the form of the plan is that of a trajectory of states at suitable time-intervals) (sf.255 için Taylor 1998, sf.63)

4. Tüm zamanlar ve herkes için **nihai bir ürün olarak plan evralık üretiminin yerine** Kentsel değişimi varlığını kabul **ederek kent planlamayı sürekliliği olan bir süreç olarak görmesi** (izleme, analiz etme, sabit olmayan durumlara yönelik müdahale kapasitesi geliştirme)

5. Kentsel çevrenin fiziki ve estetik yönlerinin ötesinde **ekonomik ve sosyal anlamda da** birbirleri ile karşılıklı ilişki içerisinde olan bir sistem olarak görme ve bu haliyle **planlamanın sorumluluk alanının genişlemesi**. Fiziki plan ve tasarım anlayışından **ekonomik, sosyal ve fiziksel** yönleriyle değerlendirilmiş bir **yapısal plan üretimine** geçen **stratejik planların** oluşturulması.

Ancak **yerel planlama dokümanlarında ise fiziki boyutun üstünlüğünün devamı**

- Ancak bu da bu ölçekte planlama **pratiği ve teorisi arasındaki mesafenin açılmasına neden olmuştur.**

"kitabın ortasından konuşmak ile sahanın gerçekliği arasındaki kimi zaman ortaya çıkan ilgisizlik gibi»

PLANLAMADA AKILCI SÜREÇ GÖRÜŞÜ

- Çevreyi bir sistem olarak tanımlamadan hareketle planlamada sistem anlayışının gelişmesi **planlamayı bir nesne olarak işaret ederek sistem görüşünü ortaya koyduğundan planlamanın nasıl yapılacağına ilişkin yol göstermekte eksik kalmıştır.**
- Yani planlamanın **SÜRECİ ile NESNE- CİSİM** olarak planlama arasındaki mesafeye yönelik düşüncelerin gelişmesi ile birlikte planlamada akılcı süreç görüşü gelişmiştir denebilir.

Andreas Faludi - 1973 - Planning Theory

Nesneyle ilgili müstakil planlama teorileri ve süreçle ilgili prosedürel planlama teorileri ayrımını ortaya koyan bir diğer planlama düşünürü ise Andreas Faludi'dir.

- Planlamada müstakil planlama teorileri (**nesne olarak planlama - planın kendisi odaktaki nesne**) ve
- Planlama teorileri **olarak prosedürel-yöntemsel-usule ait planlama teorileri** (akılcı süreç görüşü - planlama sürecinin kendisi planlamayı işaret ediyor)

Ona göre akılcı süreç olarak planlama,

planlamanın **amaçlarıyla değil, planlamanın araçlarıyla ilgilidir.**

Geddesian - Sir Patric Geddes 1854-1932 ve Ekolojik Planlama

Benzer bir yaklaşım **ölçüm-analiz-plan (survey-analysis-plan SAP)** ölçmesi odağıyla Geddesian yaklaşımı olarak görülen yaklaşımdan beslenmiştir. Her ne kadar bu 3'leme 60ların planlama yaklaşımında önemli kabul edilse de yetersiz olduğunu gösteren husus ve eleştiriler:

- **Ölçüm:** Önden bir neden ve amacın varlığını işaret etmekte bu da önden varlığı tespit edilmiş bir sorun olduğunun kabulünü yani **"tedavi öncesi teşhis"** i gerekli kılmakta

Ör: trafik yoğunluğu yönelik plan yapmadan önce bir ölçüm yapılması **trafik yoğunluğunun problem olduğunu varsaymayı** gerektirir.

ölçüm-analiz-plan (survey-analysis-plan SAP) ölçmesi odağıyla Geddesian yaklaşımı olarak görülen yaklaşımın yetersiz olduğunu gösteren husus ve eleştiriler:

- **Plan** kelimesinin **teklil kullanımı**, alternatifleri olsa bile **nihayetinde tek bir olası plan olmasını** gerekli kılar.

Örneğin bir önceki örnekten devam etmek gerekirse:

Trafik sıkışıklığına çözüm olarak

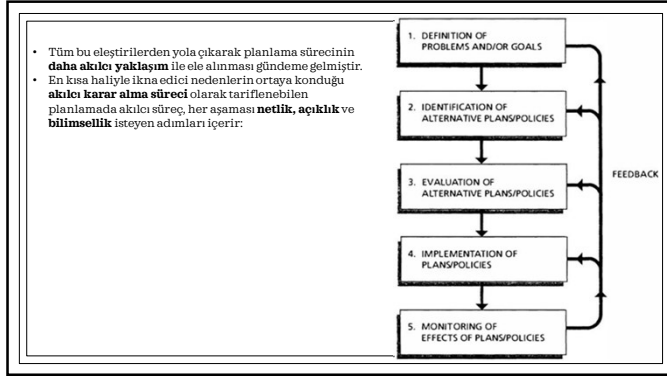
- a) yeni yollar yapılabilir
- b) mevcut yolların yükü insanları bisiklet veya toplu taşıma özendirilmeye çalışarak azaltılabilir.

*Ancak böylesi çözüm yolları **alternatifleri varsa, nasıl tek bir olası plan çözümünü olabilir?***

ölçüm-analiz-plan (survey-analysis-plan SAP) ölçmesi odağıyla Geddesian yaklaşımı olarak görülen yaklaşımın yetersiz olduğunu gösteren husus ve eleştiriler:

- Ölçüm-analiz-plan **bir planın üretilmesiyle sona erdiğinde, planlama sürecinin burada sona erdiğini** ima eder. Yani bu **üç aşama tamamlandığında plan nihayete** ermiş bir sona kavuşur.
- Uygulama veya uygulamaya yönelik faaliyet ve eylemin gerçekleşmesi ile ancak plan uygulanabilir olacak fakat bu **ölçüm uygulamaya yönelik aşamaya dair bir söylemde bulunmaz.**
- Oysaki plan uygulama sürecinde istenmeyen sonuçlar ile karşılaşılabilir bu yüzden de plan sürecinin - **çıktıların izlenmesi** büyük önem taşır ki bu izleme neticesinde **revize** edilebilsin.

Trafik sıkışıklığı örneğinden devam edersek yeni yolların açılması daha çok insan ve daha çok trafiği beraberinde getirir sorunu çözmek yerine yenilerini doğurabilir gibi.

Planlamada akılcı süreç teorisinin ortaya çıkışı

Sistem teorisine benzer bir biçim de bu yaklaşımda **interdisipliner yaklaşımların katkısıyla ortaya çıkmıştır**, yaklaşımın temelini **"karar alma"** (decision-making) teorileri ve özelde de **"akılcı karar alma"** (rational decision-making) teorisi oluşturmaktadır.

Bunun haricinde bu yaklaşımın ortaya çıkışını destekleyen 2 faktör bulunmaktadır:

- 1980ların **sosyal demokrasi dönemi ve yönetim ve karar alma süreçlerinde kurumsal devlet** yaklaşımının gördüğü rağbet - yereldeki karşılığ stratejik ve kurumsal yönetim biçimi üzerinden yerel otoritenin yapısı ve yönetimine yönelik uygulanan değişimler.
- **Bilimin-bilimsel bilginin politika üretimi sürecine yenilenen katkısı**. Bu dönem aynı zamanda nicel verilerin bilimsel bilgi ile doğrudan ilişkilendirildiği, **niceliksel olarak ölçülemeyen verilerin** (örneğin bir yerin güzelliği) **bilimsellikten uzak olduğu** ve planlama için ortaya konan **faktör, tespit, problem, hedef, planın kendisi**, üretilen politikaların uygulamadan önce **ampirik olarak araştırılabilir-test edilebilir bir varsayma dayanması gerekliliği**

Normative - Kuralcı Planlama modeli olarak akılcı süreç modeli

Karar verme süreci nasıl gerçekleşir-gerçekleşmeli?

- İçgüdüsel?
- Hissî?
- Hayatımızdaki büyük kararları nasıl veririniz?

Normative - Kuralcı Planlama modeli olarak akılcı süreç modeli

- Planlamaya nasıl karar verirsiniz?
- Neden farklı?